

UNES NOTES SOBRE EL MONTLLLEÓ

**Josep Lluís Viciano Agramunt
(Espeleo Club Castelló)**

Una vida excursionista llarga té moltes etapes i canvis, amb uns inicis poc segurs, sense cap mena d'orientació. Eren els temps del partit únic, amb el personal obsesionat per la cosa militar, i els que ens moviem fora d'això feiem el que podiem, fora d'ajudes i materials.

Així eixos inicis eren de moltes marxes, xafar el territori però poc més. De profit sols la condició física que aconseguies, però fallava el contacte amb els pobladors d'eixe territori, que no ha de faltar mai per a un bon coneixement. No canvià massa la cosa quan es va passar a fer escalada en roca, roques i penya-segats són ben visibles, no cal preguntar.

Quasi al mateix temps ve l'interés per conèixer el món subterrani, i mous a fer exploració subterrània, seguida, si tot va bé, per un augment en l'interés per eixe món sotaterra, i passes a fer espeleologia. I ara, a més del territori, has de conèixer els seus pobladors. D'ells, a més de situació de cavitats, trauràs els topònims, contalles, coses curioses, etc.

Així va moure la meua relació amb la gent del mas de Penyacalva, iniciada per una visita a l'avenc de l'Arc o de Penyacalva. Des d'aleshores van seguir moltes visites i sempre fórem ben acollits per la gent del mas, Isabel, Fidel i Everilda.

En eixes visites i estades es parlava de tot, i així vam conèixer l'existència de la documentació que conservava el mas, on estava la vida d'aquest i de les seues gents, restes d'un arxiu més ric, perdut en part quan el mas fou ocupat per la tropa "nacional" en la guerra. El que restava més bé ho recollí Everilda quan els soldats van marxar del mas. De part d'eixa documentació conservada vam presentar un treball a Culla 750 Aniversari (Viciano; Cervera, 1994), fet de les notes preses quan vam consultar part dels documents a la busca de topònims de cavitats i alguna dada curiosa. Un total de 79 escrits.

Figura 1. Vista del riu Montlleó en l'actualitat, baix dels Cingles Fondos.

Figura 2: Cavitat principal de les Coves / refugi – Montlleó, a terme de Culla..

A més Fidel tenia un coneixement impressionant del territori i dels seus topònims, i qualsevol cosa relacionada amb la vida en el mas. D'ell vam traure un dels significats del mot bustal, significat que confirmava un dels documents del mas, el núm. 69, de 6 de gener de 1876. D'això vam fer un article curt (Cervera; Viciano, 1990), on tot estava clar, però que gent que treballava la toponímia no va saber llegir i va passar a hipòtesi el que era treball de camp i consulta de documentació.

El mas quasi autosuficient que eixia en una comunicació a les Jornades Culturals (Cervera; Viciano, 2007) també era el de Penyalcalba. En el sopar que ix, de fora del mas crec que sols era l'electricitat de les llums.

També de Fidel eren les dades etnològiques que motiven aquestes notes, una referida a el vent de la riera i l'altra a les ocupacions de les voreres del riu de Montlleó en temps de fred i neu, per les gents dels masos pobres de les terres altes del terme de Culla, ja que amb la pèrdua d'altura millorava la temperatura.

D'eixe habitatge temporal resten gran quantitat de cavitats artificials obertes en les dos voreres del riu de Montlleó, fetes en les masses de sediments que el voregen, a poca altura, com una mena de conglomerat molt solt, fàcil de treballar però poc segur.

Un poc sobre el riu de Montlleó. Quan encara hi havia poblament, la gent major no l'anomenava així en tot el curs hídric, com ara hi ha qui ho fa. La part amuntera era el riu Sec i l'avallera el riu de Montlleó. Sobre això, en la visura de l'herbatge de la Setena, la de 1597, llegim:

... Passat dit ostalas y a l'altra part derrocaren un corralas estava en lo cami del herbatge y bayxant dita costera del riu sech a la font d'en Porcar en mig del cami damunt dita font junt a la heretat de mossen moliner olim de scrig trobaren una fita vella ...

En l'escrit, a més del riu Sec, ix la font d'en Porcar, Porcà en el parlar col·loquial. Ara és la font de la Porcà, d'aigües dolentes, és de creure que pel canvi en el topònim.

Més riu Sec. També llegim-hi:

... tot lo dit camí ço es del riu sech fins a la creueta del pla de Vistabella es de amplaria de trenta alnes consecutivament ...

El mot alna és sinònim de vara. La valenciana tenia en la part septentrional i central del país 906 mm, mentre en la part meridional en tenia 912 mm. Com a cosa curiosa, la mitja vara del Museu de BBAA de Castelló, secció d'Etnologia, procedent de Cabanes, és de les segones.

Sobre el canvi de Sec a Montlleó, informadors vells dien que era riu Sec fins arribar al forcall del riu amb el barranc del Mallo o Majo, i la seguida ja era Montlleó.

En la visura llegim una referència al riu:

... moli de Joan Beltran ço es al riu de monlleo ...

El camí de l'herbatge eixia del terme de Benassal per la part de la Mangranera i movia a terme de Vistabella per la Foresa.

Figura 3. Entrada d'una de les Covetes refugi-Montlleó- , aigües amunt del Mas de Carreró.

Figura 4. Coveta Refugi, propera a la Roca de la Teula, a terme de Culla.

El de l'habitatge temporal en cavitats artificials, en temps de fred,, en les dos vores del riu de Montlleó és un tema que es mereix un bon treball. Eixa era la intenció quan mugué l'article, però ara els anys van a la contra i això ha llevat força a eixa intenció.

En el treball projectat es prenen com habitatges temporals totes les covetes artificials que hi ha properes al llit del riu, mentre es deixaven fora cavitats artificials més importants com les coves de Faustino (imatge que encapçala l'article), a Culla, i l'anomenada cova del Cabeçolo, topònim de situació, a Benafigos, un poc apartades del riu.

A terme de Benafigos es pensava treballar un parell de covetes, una visible des del riu, amb una porta ben treballada, mentre l'altra queda un poc amagada en el pinar i té treballs per fer-la habitable.

La cavitat que es deixava fora s'aparta un poc del riu. Està treballada com un maset, amb treballs d'excavació per fer dependències, portal d'accés ben fet, treballs de pedra seca i pedra i morter. Té un aljub menut interior, amb porteta de protecció.

A l'exterior té treballs per portar les aigües d'escorrentia a l'aljub i una pica i dos piquetes. Per ignorar el topònim, que en tindrà, li vam donar el de cova del Cabeçolo, pel punt on es troba, (figura 6).

Al de Culla, vam triar un panyet on hi ha unes cinc covetes. La més visible des del riu té una tanca de pedra seca amb portalet (figura 2). Hi ha dos cavitats més que es deuen treballar per separat i després les van

Figura 5: Coveta / Refugi –Montlleó–, amb un aljub al seu interior, situat a terme de Culla.

unir per un passet interior, i el portalet d'una d'elles passà a fer de finestra.

En el tros prospectat hi ha una cavitat tancada per una paret ben treballada, amb porta. Al costat en té una molt més menuda, amb un aljub possible. També una molt més menuda sols amb restes del portal. Tot el conjunt l'envolta una gran quantitat de piteres.

Figura 6: Entrada a la Coveta o refugi del Cabeçolo (Benafigos).

Les atzavares i les paleres es troben sovint pels voltants de punts que han tengut una habitació continuada. A l'hora de prospeccar cal tenir-ho en compte, ja que solen assenyalar on hi ha o hi ha hagut un habitatge seguit, encara que ara quasi no hi resta res.

El conjunt de cavitats, segurament es podrien relacionar amb l'habitatge d'un vell solitari que vivia en la zona. Sobre ell sols sabem que era barbut, amb una barba crescuda d'anys.

Per finalitzar. El dia 28 d'octubre de 2022 fem un recorregut pel Montlleó, pel tram entre Ferrerola i el Forcall. Fa un bon dia, encalmat, i ens aturem a dinar endret de les cavitats amb tanca ramadera de pedra seca del mas de Carreró. Llavors es nota un vent suau, que es nota més per la quietud de l'hora. 'Es el que els pobladors del territori, ara desert, coneixien per el vent de la riera.

Però per allò dels maquis, les guerrilles antifranquistes, els van obligar a deixar els

masos i passat allò no hi van tornar.

Com tantes coses, m'assabente d'açò per l'amic Fidel Pons, del mas de Penyalba, desaparegut ja.

Bibliografia

Cervera, A.; Viciano, J.L. (1990). "El Bustal". Butlletí A. Arqueològica Castelló, núm. 8, Castelló

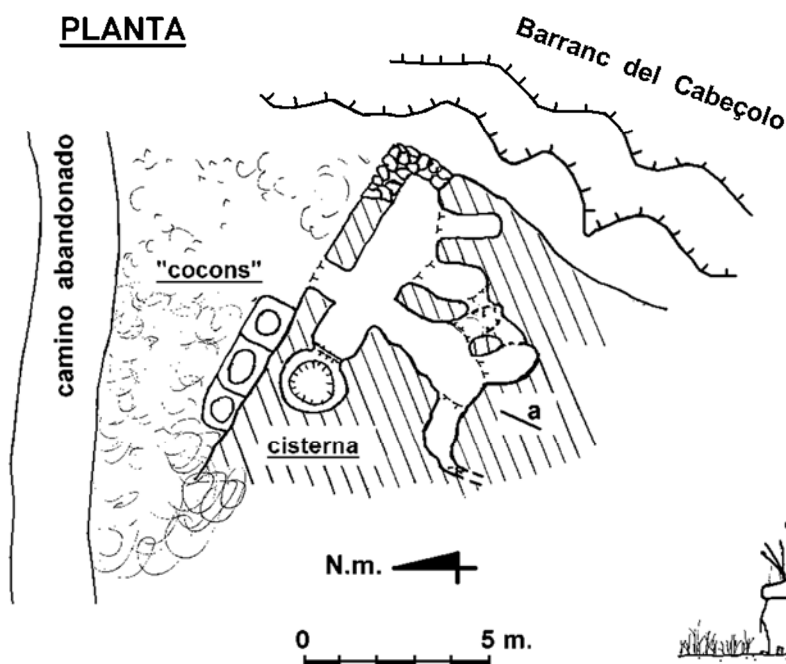
Cervera Sos, A; Viciano Agramunt, J.L. (2007). "Pa i pastes". Actes Jornades Culturals XII, Vilafamés..

Viciano Agramunt, J.L.; Cervera Sos, A. (1994). "El mas de Penyalba (terme de Culla) i el seu arxiu particular". Comissió de Cultura de Culla 750 Aniversari de la Carta de Població. Volum II.

REFUGI DEL CABEÇOLO (Benafigos).

Topografia: J. Ll. Viciano, A. Sánchez y J. Ramos (ECC) - 23/06/2023

PLANTA

SECCIÓN

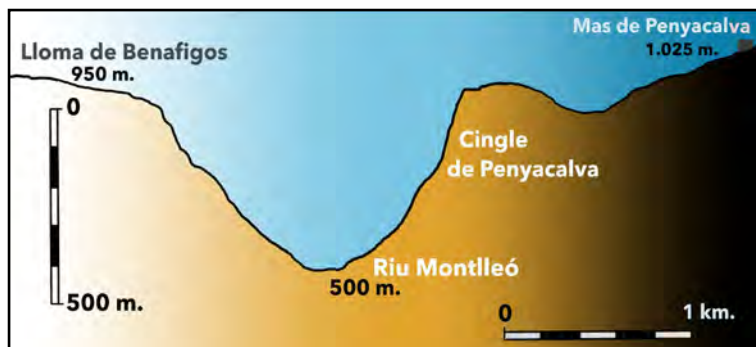

Figura 7: Tall del riu Montlleó entre Culla i Benafígols, on s'aprècia el desnivell entre les parts altes i el llit del riu.

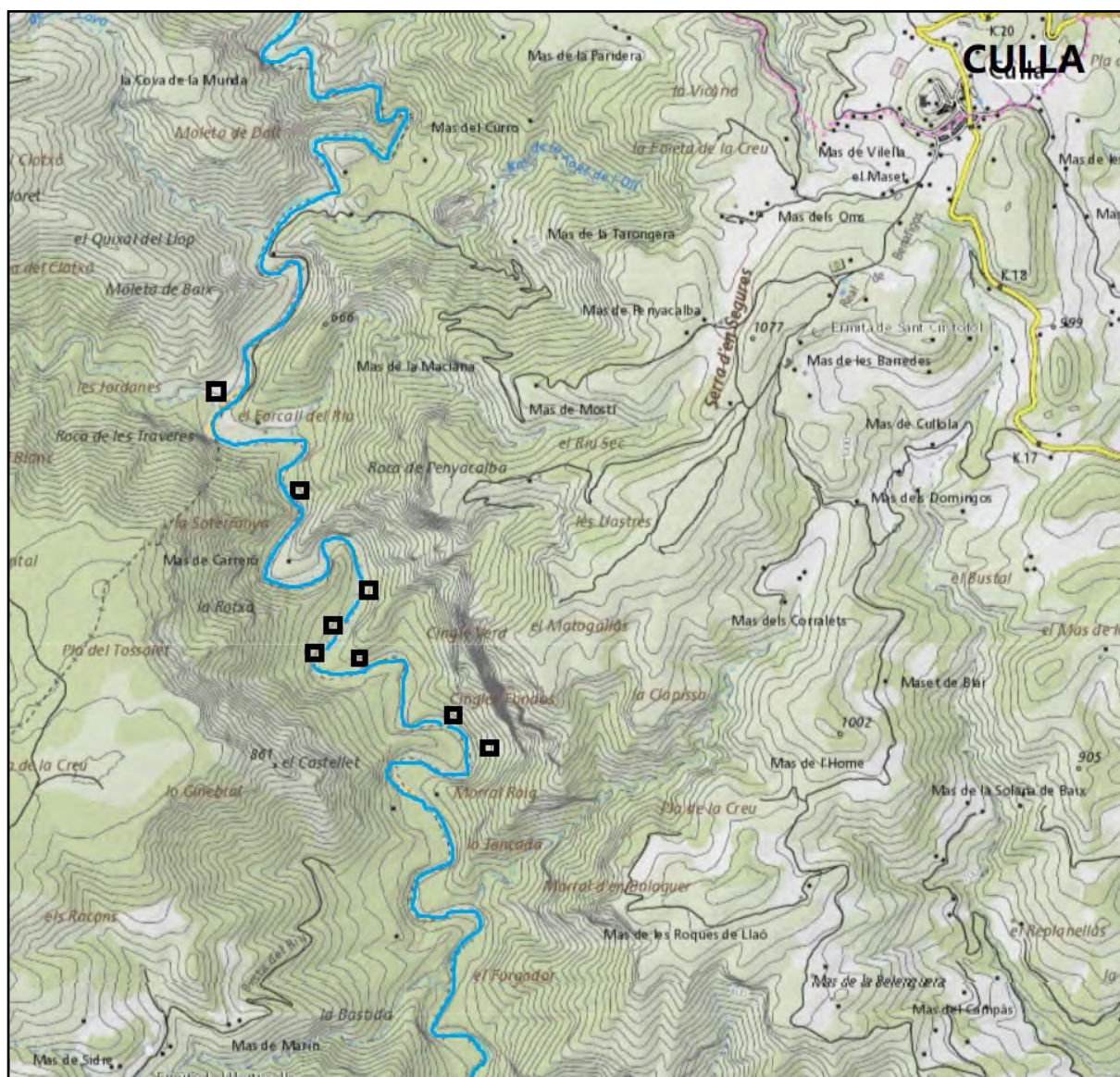

Figura 8: Mapa del tram del riu Montlleó on es troben les cavitats citades al text.